

TÁRGYESET

„A hazáért mindhalálig!”

Buza Péter

1942 augusztus huszadika, hajnali 4 óra 30 perc. Horthy István kormányzóhelyettes már egy fél órája győzködi Jányt az ilovszkojei erdei kifutópálya szélén sétálva, hogy engedje felszállni a közeli körzeti megfigyelőszolgálatra induló repülődandár-rajjal. A hadseregparrancsnok szorong. Megígérte a kormányzónak, hogy épségben hazaküldi május óta itt szolgáló fiát. Éppen ma délelőtt utazik majd haza, az esti misén már Budapesten ünnepli Szent Istvánt. És eddig nem volt semmi baj... Horthy Istvánban meg ott fészkelődik a kihívás: most repülne huszonötödször! A bajtársakkal, bevetésen. Pár perccel öt előtt végül beindíthatja a motort, hajnali ötkor felszáll, siet a többiek után. Eggenhofer Dezső mérnökkari tartalékos főhadnagy éppen akkor tart a bázis felé néhányadmagával gépkocsiján. 5 óra 7 perckor hatalmas robajjal becsapódik az erdő szélén a Héja. Tőlük alig húsz méterre.

fotó: Sebestyén László

Dr. Sallay Gergelynek, a Hadtörténeti Múzeum Numizmatikai Gyűjteménye vezetőjének szíveségéből megnevezve: középen (fent és alatta) a Szent László Társaság és Rend lovagkeresztje és jelvénye (csillaga) s az utóbbi miniatűrje, balra lent az Európai Harcosok Keresztje, jobbra lent a Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség 25 éves jubileumi emlékérmé és szalagsávja, jobbra legalul a Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség jelvénye, balra fent egy beazonosíthatatlan magyar katonai emigrációs jelvény – az unoka, Kovács Tibor Sándor kezében

Eggenhofer Dezső mérnökkari tartalékos tiszt jól látta a gépeket az útról, ahogy alakzatban távolodnak a Don felé. És azt is, hogy az egyik, jócskán lemaradva, a reptér felett gyors spirálban igyekszik elérni az utazómagasságot. Aztán egy éles íven megbicsaklik, s már dugóhúzóban zuhan lefelé. Megállnak, kiugranak a dzsipből, pusztá kézzel, gyalogsági lapáttal próbálják oltani a lángoló roncsot. *Horthy István* személyi testőre érkezik rohánva. Sírva ordítja: Édes gazdám! Édes

kicsi gazdám! A roncs körül sürgölődők akkor tudják meg, hogy a kormányzóhelyettes az áldozat. A holttest megégett, de a pilóta addigra már halott volt. Egy dróthuzal szelte át a koponyáját a becsapódás pillanatában.

A fenti bekezdés szabadon idézett szövege egy sűrűsoros gépirat kivonata. Eggenhofer írta le sokkal később a tragikus eseményeket, megörökítve világháborús szolgálatának emlékezetes mozzanatait. Leírja még – ért hozzá, képzett mérnök –,

hogy ezekhez a vadászgépekhez igen nagy gyakorlat kellett. Elsősorban azért, mert utólagos páncélozásuk megváltoztatta a repülési tulajdonságait. Nem egyszer előfordult, hogy a bevetésről visszaérkező Héja farra ülve landolt a betonon. A szűk sugarú, gyors spirálban is ezért veszthette egyensúlyát, s a huszonöt alkalom biztosan kevés volt ahhoz, hogy rutinnal helyre lehessen hozni, ami megbomlott. Hogy négyezer méterről ne forduljon halálos dugóhúzóba.

Eggenhofer Dezső maga készítette Horthy-emlékével

Kincses krónika

A mérnökkari főhadnagy alakulata készítette el a kettős koporsót. Eggenhofer egy sapkagombot és egy koponyadarabot ereklyeként eltemt a ládájaiba, de aztán meggondolta magát, és átadta a testőrségnek. Alkotott magának helyettük egy vitrinbe való méretű emléktárgyat, amihez eredetileg egy propellerdarab és a Héja fém makettje is hozzá tartozott. Nincs meg már az sem, az emigrációban Horthy István özvegyének ajándékozta. De a fotó fennmaradt, annak a gyűjteménynek a részeként, amelyet unokája, Kovács Tibor Sándor őriz lőrinci lakásában, számos további dokumentum és tárgy társaságában. Köztük vannak azok a kitüntetések, amelyeket már mint a Vitézi Rend ausztriai székkapitánya vett át Bécsben. Zöld bársonnyal bevont karton-

Ezeket a kitüntetéseit – amelyeket a Donnál érdemelt ki – már a Hadtörténeti Múzeumban őrzik

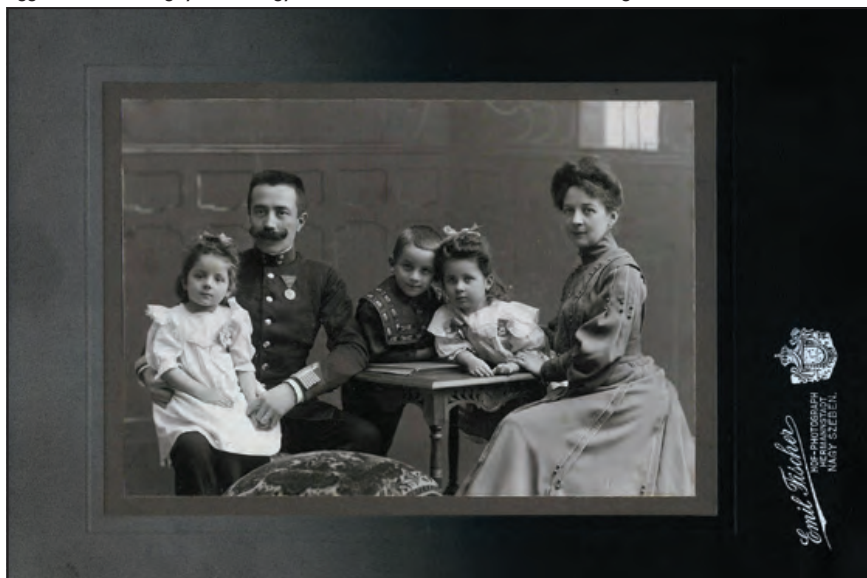

ra tűzve függenek az árpádsávos szalag alatt a kereszték, jelvények, emlékérmek.

Nem kevés ez sem, ám ennél is sokkal gazdagabb annak a hat irattartó doboznak (218-223. VII. 199) a tartalma, amelyeknek anyagát a Hadtörténelmi Levéltár Personalia Gyűjteményében lapozhatja át az érdeklődő. És nagyon is érdemes átkutatni. A dokumentumok 1994-ben kerültek az intézményhez az akkor elhunyt „*Ilinskay-Eggenhofer Dezső dr. mérnök-százados, a vitézi rend tagja, ausztriai székkapitány*” irat- és fényképhagyatékaiként.

Ennek az anyagnak a túlnyomó része nem is a saját személyes dokumentuma. Ahhoz a gyűjtéshez kapcsolódnak, amelynek során egykori bajtársaival levelezve sikerrel szedte össze készülő munkájának forrásanyagát: visszaemlékezéseket, fotókat, iratokat. A m. kir. fegyveres erők

Eggenhofer és Saághy Melanie gyermekeikkel: Ilonával, Dezsővel és Margittal 1905 körül

KÉPESKRÓNIKÁJA (1919–1945) című gazdagon illusztrált, terjedelmes album aztán Münchenben 1977-ben jelent meg szerkesztésében, a Vitézi Szék kiadásában.

A dobozokba került, csak részben feldolgozott küldemények között számos, a hadtörténet és a történetírás kutatói számára fontos dokumentum gyűlt össze. Többek között egy teljes fotósorozat a Novara gyorscirkálóról és bevetéseiről (*Horthy Miklós* parancsnoksága alatt), *Gaáli Zoltán* visszaemlékezése, aki annak idején pilótaként Jankapusztáról menekítette ki az országból azokat az itt kiképzett usztasákat, akiket a nemzetközi nyomozás a *II. Sándor* szerb király elleni Marseille-i merénylet tetteseként azonosított, vagy a Ludovika Akadémia múzeumának tárgyairól készült jegyzék (a két ládányi anyagot Eggenhofer maga adta át 1950-ben *dr. Soós Géza* lelkésznek, a müncheni World Council of Churches vezetőjének).

Az Eggenhoferek

Eggenhofer Dezső gondosan dokumentálta magánéletét is. Az már más kérdés, hogy halála után – elsősorban *Aladár* fiával történt összekülönbözése miatt – ezeknek a familiáris fotóknak, iratoknak csak a kisebb részét tudta hazamenteni Bécsből a már említett unoka, Kovács Tibor. Az anyag javát a nagybátyja, aki jóval nyolcvan fölötti nyugalmazott kohómérnöként Bécsűjrhelyen él, elégette.

A nagycsaládnak az 1910-es években felnőtt nemzedéke gyűlt össze egy fényképezkedésre 1914–15 fordulóján, alkalmat teremtve arra, hogy futólag áttekintsük, kik is voltak a szereplői az Eggenhofer nemzetségeknek abban a korszakban, amelyet

ez az írás átfog. Táton készült a fotó, ahol Dezső nagybátyja, *Eggenhofer Ernő* már rég felépítette a kastélyt (néha így nevezik, bár a kúria megjelölés jobban illene hozzá), amelyben élt és lakott, működési körét az egész térségre kiterjesztve – ugyanis építész volt. Többek között Esztergom is neki köszönheti a gimnáziumát.

Ernőnek az egyik testvére (mert volt neki valamikor másik tíz is), *Aladár*, Dezső édesapja vélhetően éppen erre a karácsonyra jött haza a frontról, senki se tudhatta, hogy utoljára. 1915. február 6-án esett el „*a Ludovista körül vívott ember fölötti kárpáti csatában. [...] Rajongó bajtársai ásta bú sírjából kiemeltetve*” június 5-én temették Esztergomban. A sírkő felirata valamivel bővebb információkat is közlétes a megkopott feliraton: „... győzelmes roham után orosz gránáttól találva százada élén esett el”. Harminckilenc éves volt.

Eggenhofer Aladár volt a lelke az ötvenfős párkányi orosz hadifogoly-kórháznak 1914-ben. Hogy egyáltalán legyen ilyen intézmény a városban, az ugyancsak az ő lobbizásának köszönhető. Néhány hónappal később koporsóban utazott haza a frontról. Az esztergomi K. u. K. városparancsnokság július másodikán küldte az ezzel kapcsolatos levelet a helyi MÁV állomásfőnökségének: „*Tisztelettel kérem miszerint szíveskedne f. évi június hó 3-án érkezett Eggenhofer kapitány hullájának szállítási költségét hivatalosan tudomásomra adni, mert a katonai kincstár csak az esetben téríti meg a fuvar költségeket.*”

Aladár mögött áll – szomorú, büszke tartású fiatalasszony –, özvegy *Saághy-Ruszek Aurélné (Janits Margit)*. Férjét a szerb fronton érte a lövés, amibe négy hónap után, már Budapesten, 1914. december 15-én 34 évesen belehalt.

Akinek vállán a kezét nyugtatja akkor még nem háborús özvegy. Majd 1916. június 18-án lesz azzá. Férjének, *Kulcsár Károlynak* vélhetően a frontszolgálat nem engedi, hogy a családi összejövetelre Tátra utazzon, nincs rajta a képen. *Saághy-Ruszek Margitnak* hívják ezt a fiatalasszonyt. *Saághy-Ruszek Aurélnak* a húga.

Az 1915 karácsonyán már halott Aurélnak másik nőtestvére, *Saághy-Ruszek Melanie* ül a bajszos-mosolygós fiatalember jobbán (neki semmi köze a családhoz, *Tunner István*nak hívják, főhadnagy a K. u. K. 76. gyalogezredben). Eggenhofer Aladár Melanie férje. Fiuk is ott van a képen: a tizennégy éves Dezső az, a majdani mérnökkari főhadnagy, aztán százados. Unokatestvéreivel ül, az első sorban. Még

egy fiúcska néz szembe a lencsével, Aladár kapitány öleli magához. Ő ifjabb *Ernő* (Csubynak becézik), az építész Ernőnek – a fotózáskor a házigazdának – a kisebbik fia. (hogy *Béla*, az idősebb, miért nincs itt, nem tudni). Ernő maga a kép jobb szélén ül, felesége, *Dummer Irma*, egy pesti, Zöldfa (ma Veres Pálné) utcai szatócs lánya balról zárja az alkalmi tablót. Mögötte *Saághy-Ruszek Dezső*, Aurél testvére őrzi az ajtót – ő túlélte a háborút.

Most, 2015-ben, talán érdemes még egyszer summázva leírni: három asszony is özvegyé lett az Eggenhofer-Saághy-Ruszek családból az első világhéregben.

A „gazdasági menekült” Eggenhoferék honfoglalása az 1850-es évekre tehető. Ekkor érkezett a németföldi Kautzenből a „magyar” ős, *Albert*. Nősülni. *Schwarz Emmát* vette el, egy jeles és gazdag esztergomi notabilitás leányát. A kiegyezés évében már neki is szépen fialt versenyképes dorogi fatelepe. Hamarosan gőzhajózási vállalkozása is. A hozzájuk illően tekintélyes Eggenhofer-házat már a fia, a cserépgyáros *József* építtette a királyi városban, 1900-ban. (Abban az esztendőben, amikor Eggenhofer Aladár gazdagon dokumentált sorsú fia, Dezső megszületett.)

Eggenhofer Kinga az egyetlen a családból, aki – a legidősebb élő generáció tagjaként – esztergomi maradt. Ő a tati Ernő fiának, Bélának (1899–1950) a leánya. Apja már a következő háború közvetett áldozata. A kórházigazgató főorvos 1950-ben halt bele a háború alatti és utáni megpróbáltatásokba. A város első koncepció eljársában hurcolták meg, házát is, megélhetését is elvették. 1948 áprilisában indítottak ellene vizsgálót, előre eldöntött ítélettel. Nem úgy élte meg a végét, hogy fellélegzett volna, mert „csak” nyugdíjazták. A születésének 115.

A nagycsalád 1914–15 fordulóján

évfordulóján megjelent helyi kiadványban, a *Kolos Füzetek* tavalyi lapjain idézik néhai *dr. Bády István* visszaemlékezését, aki ezekben az években Esztergom polgármestere volt: „...beállított hozzám 2 ávós ezredes. Közölték, hogy nekik szükségük van a (volt – B. P.) kórházigazgató házára. Eggenhofer akkor szerelt fel egy fogászati rendelőt, alig dolgozott vagy 2 hónapot benne, amikor megjelent az ávó, 30 napot adtak neki a kiűrésre. Emlékszem, ült a kerek üvegasztalnál a szerencsétlen ember és zokogott. Tönkre tették, elvették a házat. Annyit tudtam segíteni, hogy a rendelőjét át tudta költöztetni a volt Iparbank épületébe. Ott utaltunk ki neki lakást. Elkezdhetett dolgozni, de nem sokáig, mert infarctust kapott és hirtelen meghalt.”

„Mikor lesz végre ledöntve?”

Dezső a kommun utáni években, az ellenforradalomban aktív szerepet vállalt. Az Esztergom vármegyei karhatalomnál szolgált mint a csendőrtiszti zászlóalj tagja. És közben elvégzi a Műegyetem gépészmérnöki karát. 1923-ban Esztergomban veszi feleségül az Ácson, 1901-ben született *Beck Margitot*. (Ugyanebben az évkörben édesanyja, özvegy Eggenhofer Aladárné is férjhez megy *Kornhaber Samu* K. u. K. vezérezredeshez, és Budapestre, a Bartók Béla útra költözik.) Dezső gépészmérnöként civil cégeknél talál munkát. A negyvenes években már aktív frontszolgálatos, s nem csak az ifjabb Horthy halálának tanújaként hívja fel magára a figyelmet. Szép sikereket ér el a partizánvadászatban, hogy aztán egy riadószázad parancsnokaként „fegyvertényt” is végrehajtsa Alekszejevka térségében, a Donnál.

A Magyar hadsergeparancsnokság 6. számú HADSEREG PARANCSA 1943. január 26-án kelt. Aláírója vitéz Jány Gusztáv vezérezredes: „Az 1. pc. ho. (páncélos

hadosztály – B. P.) *Ilinkán harcoló részeit láttam abban a küzdelemben, mikor mint utóvéd biztosította a 26. és 168. ho-ok elvonulását és csak parancsra hagyta el helyét, mikor már feladatát megoldotta. Hivatásának – még a védelemnek is támadásokkal való megoldásával – tökéletesen megfelelt. Azért nem mert az orosz a sarkába szegődni, mert véres veszteségei megtanították, hogy magyar csapatban is van még virtus (...) Köszönetem az Ilinkán helytálló minden pk-nak, tisztnek, tiszthelyettesnek, tisztnek és honvédnek, kik keményen állták a sarat és magabízóan verekedtek és nélkülözések között pihenés nélkül, lelkesen és virtuosus jökedvvel harcoltak.*

Példának állítom a hds. minden tagja elé ezeket az egész férfiakat. Csak így szerezhethjük vissza becsületünket. Aki nem követi őket, az méltó a pusztulásra. A kitüntetési javaslatokat 10 h-kor várom."

Eggenhofer Dezső tartalékos főhadnagy a Magyar Érdemrend tisztikeresztjét vehette át. Horthy is – a kitüntetett emlékező irata szerint – „*az általános csőd hangulatában boldogan nyugtázta a tettet: endlich ein Lichtstrahl!* [végre egy fénysugár – B. P.]

Két nappal a „fegyvertény” ünneplését megelőzően született Jány hírhedt parancsa, amelyben elképesztő hangnemben gyalázza és fenyegeti a menekülő magyar katonákat. Aki valamit is megérteni remél ezeknek a heteknek és hónapoknak a történéseiből, a hadtest sorsáról, ezt az első től az utolsó betűig el kell hogy olvassa.

És akkor az is világossá válik, miért volt kivételes siker Eggenhoferék utóvédharca.

1944. szeptember 30-án Horthy vítvézzé avatta Dezsőt, aki nem sokkal korábban jöhetett haza a menekülő frontról Süttőre, ahonnan bevonult. Itt élt akkor a család: Beck Margit, a feleség, s a gyerekek, születési sorrend szerint *Margit* (1924), *Marietta* (1925), *Aladár* (1932). Már sok éve a kőbánya üzeménél dolgozott a család fő, aki a nevét a „fegyvertény” emlékére az 1944. szeptember 14-én kiadott belügyminisztériumi engedély nyomán ez időtől fogva Ilinkayként jegyezte (két leánya, fia is „magyarosított” ugyanakkor – de a családtagok névhasználata később nem mondható konzekvensnek, egyedül Dezső volt az, aki 1946 után mindig az Ilinkay-Eggenhofer változatot preferálta).

1944 végén újra behívják, szakmája szerinti feladatokat vezényel, Hosszúperesztegen vasúti műtárgyak, Bögözön, Sárváron katonai repülőterek építésénél. A család 1945. április 27-én Sopronnál lépi át a határt (kivéve Aladárt, ő már korábban ott

Eggenhofer Béla és családja 1950-ben, a házban ahol éltek, és ahonnan éppen ez idő tájt tesséklik ki őket. A két fiú Tamás és Balázs, a kislány Kinga, dr. Dolina Károlyné, akinek ez úton köszönöm meg a segítségét családja történetének rekonstrukciójában, ahogy Kovács Tibor Sándornak is

ragadt Ausztriában, a Wiener Neustadt-i hadapródiskola növendékeként).

Ilinkay-Eggenhofer Dezső Lambachban, majd Welsben talál munkát, 1946 májusától bedolgozója a linzi amerikai katonai parancsnokságnak, alkalmazási iratából kiderül, hogy nemcsak okleveles gépészmérnökként, de mészégetési, kőbánya-művelési, kőfaragási, sőt vasútépítési szakemberként is igénybe veszik szakértelmét. Gyakorlatilag főleg az amerikaiak gépkocsijavító és szertárüzemében dolgozik. Az 1970-es évek végén költözik Bécsbe, de már korábban bekapcsolódik a Vitézi Szék szervezőmunkájába, hogy idővel megválasszák ausztriai székkapitánynak. A császárvárosban halt meg 1994-ben.

Már ebben a minőségében látogatott el 1981-ben – emigrációja évtizedei után először – Magyarországra.

Hat sűrűn gépelt oldalon számol be a benyomásairól – vajon kinek? Családja ma élő Eggenhofer Aladár és felesége sírja az esztergomi temetőben

tagjai közül senki sem ismeri ezt az iratot, amelyet szintén a Hadtörténelmi Levéltár őriz. Érdekes, bár biztosan nem példátlan korrajz arról, hogyan látja a konszolidált Kádár-korszak Magyarországot egy elszánt emigráns. Megérdemelne egy teljes terjedelmű szöveggözlést. De most meg kell elégednünk az utolsó bekezdésekkel:

„A Müegyetem, ahol 4 éven át végeztem tanulmányaimat és közben szolgáltam csendőrtisztii zlj.-unkban, óriási módra kiépült és a régi 3-4 szakon kívül ma ca 17 szakoktatása van. A Budafoki út 13. száma volt annakidején lakásom helye. A jun. 24.-i Ludovikás ellenforradalom alkalmából a Dunaparton tüzelő vörösök ellen bevett monitoraink egyik tévonalát a feletem lévő lakásba hatolt és az utcára dobta a varrógépet. A találat helye még látható.

A Gellért szálló sörözőjét is felkerestem. Nem volt jobb, mint a többi. A Gellért szobor áll, s felette a nagy Szabadságszobor. Mikor lesz végre ledöntve? A bécsi Schwarzenbergplatzon is áll még a nagy orosz emlékmű elesettjeik bevéselt cirill írásu nevével. A mi hősi halottjainkról sehol nincs emlékmű. Látszólag feledésbe mentek. A fiataltság úgy van nevelve, hogy semmit se tudjon rólunk, vagy elítéljen.

Szüleim és feleségem szülei sírját felkeresve jóformán minden régi ismerősömet már csak a föld alatt találtam meg. Az Esztergomi temetőben a koporsós temetés be van szüntetve, már csak néhány urnára van hely. Ezzel zárom beszámolómat.

A Hazáért mindhalálig!

Vitéz Ilinkay-Eggenhofer Dezső okl. gépészmérnök M. kir. t. hadmérnökkari százados, Bécs, 1981. június 30.” ●